

Redaktörer

Caroline Sandström

Ilse Cantell

Eija-Riitta Grönros

Pirkko Nuolijärvi

Eivor Sommardahl

Perspektiv
på

lexikografi,
grammatik
och

språkpolitik
i Norden

Institutet för de inhemska språken

Fonologiska konstruktioner i företagsnamn

Leila Mattfolk
Jan-Ola Östman

Särtryck ur *Perspektiv på lexikografi, grammatik och språkpolitik i Norden*, red. av
Caroline Sandström, Ilse Cantell, Eija-Riitta Grönros, Pirkko Nuolijärvi och
Eivor Sommardahl. Institutet för de inhemska språken 39. S. 305–324.

URL: <http://scripta.kotus.fi/www/verkkojulkaisut/julk39/antologi2015.pdf>

© Institutet för de inhemska språken och författarna

Helsingfors 2015

URN:NBN: 978-952-5446-85-2

ISSN: 2323-3370

Grafisk utformning och ombrytning: Olli Miettinen

Fonologiska konstruktioner i företagsnamn

Leila Mattfolk
Jan-Ola Östman

1 Inledning

Ett av de grundläggande särdragen i allmänna definitioner av språk är alltsedan de Saussures *Cours* (1916) att det språkliga uttrycket är arbiträrt. Finskans *talo* och svenskans *hus* har i mycket hög grad samma referent, men det språkliga uttrycket i de två språken är helt olika, fonetiskt med olika ljudkombinationer i tal och grafemiskt med olika bokstäver i skrift.¹

Intuitivt känns det likväl som att människan föredrar vissa ljud och ljudkombinationer. Vi kan gärna kalla ett barn *Lea*, men t.ex. *Löö* känns lite konstigt som namn på svenska. Det etablerade namnskicket – dvs. vilka namn som är vanliga och vilken ljudsekvens som allmänt accepteras som ett namn – inverkar naturligtvis på detta, men är ljud och bokstäver utöver detta förknippade med olika betydelser?

Ur en konstruktionsgrammatisk synvinkel är tanken att vokaler eller konsonanter i sig kunde ha en betydelse utmanande. Konstruktioner ses traditionellt som uppbyggda av form plus betydelse, som form–betydelse-par. Den här definitionen har ibland

---

1) Vi vill speciellt tacka Therese Leinonen för litteraturtips och diskussioner om finlandssvenskans fonetik.

kritiserats eftersom det är svårt att hitta en betydelse för t.ex. en abstrakt subjekt–predikat-konstruktion och kritiken är kanske berättigad om man med ”betydelse” avser ’propositionell betydelse’. Om man däremot betraktar konstruktioner som de resurser människan har att tillgå för sina kommunikativa praktiker, så är det denna resurspool som utgör den ”grammatik” hon använder sig av när hon kommunicerar. I praktiken betyder det här att en konstruktion snarast bör ses som en konstellation av form, betydelse och funktion (jfr Morris 1938; Östman 2014). Alla dessa tre är likväl inte nödvändiga för att något (ett ord, en sats, en vokal) ska ha status av resurs, dvs. för att det ska vara en konstruktion i språket i fråga.

Men kan vi då säga att [e] är en konstruktion och [æ] är en annan konstruktion, dvs. olika resurser vi har tillgång till när vi språkar? I sin ”diasystematiska” konstruktionsgrammatiska modell betraktar Höder (2014) fonem som konstruktioner, främst med tanke på flerspråkiga grammatikor. Att tänka sig att ljud och bokstäver i sig har betydelser eller funktioner är alltså inte helt absurt. Dels kan vi konstatera att vissa ljud har en betydelse när de står ensamma, jfr [ʃ] för att tysta ner någon, [l] för att få hästen att börja gå, dels kan vi notera att det finns systematiska förhållanden mellan ett ljud i ett språk och ett annat ljud i ett annat språk, t.ex. mellan svenskans [ʉ] och finskans [u]; jfr sv. *lur*, fi. *luuri*. Vi vet också att sättet att skriva (dvs. grafemvalet) ser ut att ha en egen funktion; jfr t.ex. företagsnamn som *Bvlgari* och stavningen av namnet på rockbandet *Motörhead*.

Så hur står det egentligen till med det arbiträra i språket? För de Saussure var förhållandet mellan de två delarna i det språkliga tecknet, hans *signifiant* (formen) och hans *signifié* (betydelsen), arbiträrt: det finns ingen naturlig orsak till att en viss form har en viss betydelse. Även om de Saussure själv förde många diskussioner om t.ex. absolut och relativ arbiträritet, blev principen om det arbiträra förhållandet mellan form och betydelse den mest grundläggande principen för lingvistik.

Under senare delen av 1900-talet var Bolinger (t.ex. 1977) en av de starkaste förespråkarna för att den språkliga formen i sig visst har betydelse; för honom har varje form per definition en annan betydelse än en annan form, oavsett hur liten skillnaden mellan formerna, t.ex. mellan orden, är. Det här skulle betyda att t.ex. svenskans *fokus* i utrum (*fokusen*) har en annan betydelse än

fokus i neutrum (*fokuset*). Haiman visade också tidigt i en rad artiklar (i sht 1980, 1983) hur syntaktiska strukturer i världens språk är motiverade och vilken roll en kort och en lång form kan spela för formens/ordets grammatiska betydelse. Att längden på t.ex. ett ord i sig också har betydelse för språklig funktion visades i Östman (1989).

Språkets status som arbiträrt eller inte har således diskuterats i detalj, men för att se om vissa språkliga resurser verkligen inte är arbiträra, bör vi också se på språkligt material som generellt anses ligga i utkanten av det som bedöms vara det centrala i språk. Vi närmar oss därför namn. Även om många onomastiker anser att namnen deltar som språkligt material i kommunikativa praktiker anses de inte direkt höra till språket i sig eftersom de inte har propositionella betydelser (jämför t.ex. Nicolaisen 1997). Ett namn är således t.o.m. mer arbiträrt än annat språkligt material. Är det då irrelevant hur nya namn medvetet skapas av namnbrukarna? Finns det outtalade regler?

I den här pilotstudien ser vi närmare på företagsnamn² ur ett fonologiskt perspektiv och jämför företagsnamn på en ort i Finland med dem på en ort i Sverige. Vi frågar om valet av namn kan påverkas av de eventuella funktioner bokstäverna i namnet har, t.ex. att bokstäverna/ljuden bär med sig vissa konnotationer. Om vi har en stor nalle och en liten nalle och ska ge dem namn, vilken av dem kallar vi *Bobo* och vilken kallar vi *Bibi*?

I studien granskar vi namn som företagare på de två orterna, Närpes i Finland och Hudiksvall i Sverige, valt att ge sina företag. Vårt intresse ligger på den form företags namn har. Vi bortser i utgångsläget helt från att olika företag fungerar inom olika områden, men vi är öppna för ideologiska tolkningar om det visar sig att företagsnamnen ser olika ut på de två orterna. Samtidigt som vi är intresserade av företagsnamnen ser vi studien som metodologiskt sonderande: vad kan detta perspektiv ge onomastiken?

---

2) I handelsregistret på Patent- och registerstyrelsens webbplats finns för utformningen av ett företagsnamn endast följande råd: "Handelsregistret rekommenderar att firma skrivs enligt finskans och svenskans rättskrivningsregler (se Institutet för de inhemska språken). Det är dock anmälarerna som bär ansvaret för hur firman skrivs och eventuella problem som kan uppstå på grund av det." Med firma avses företagsnamn. (Se www.prh.fi.) Bolagsverket i Sverige ger inga direkta språkliga rekommendationer om företagsnamnet annat än att namnet inte kan bestå av bokstavs- eller sifferkombinationer som inte bildar en uttalbar helhet (www.bolagsverket.se).

2 Kort teoretisk bakgrund

2.1 Cooper & Ross

I en kontroversiell men inflytelserik studie för 40 år sedan föreslår Cooper och Ross (1975) att det finns en "världsordning" (world order) som bestämmer vad som kommer först i binomiala³, mer eller mindre stående uttryck. Vi säger t.ex. *här och där* (snarare än *där och här*), *upp och ner* (jfr *ner och upp*), *plus eller minus* (jfr *minus eller plus*), *vän eller fiende* (jfr *fiende eller vän*). Cooper och Ross sammanfattar sin översikt av engelskans binomiala uttryck med att föreslå att det finns en generell "jag först-princip" ('Me First principle')⁴. Studien har mött en del kritik för att den är mycket USA-centrerad i sin världsordning; andra kulturer har andra kulturella preferenser (jfr t.ex. Bönnemark 2003 om svenskan och danskan och Kalliokoski 1986 om finskan, samt litteraturhänvisningar i dessa). Andra studier (jfr Östman 1981) har föreslagit andra principer (t.ex. duets betydelse, 'You Importance') som kan ta hövlighetsnormer i beaktande och som kan ha motsatt effekt; jfr *du och jag*.

Det som är av speciellt intresse för oss i Cooper och Ross-studien är författarnas grundliga genomgång av de fonetiska preferenser som de anser till en stor del styr vår (dvs. USA:s) världsordning (åtminstone vad gäller de binomiala uttrycken och mer generellt det de kallar "freezes", 'frusna uttryck'). Deras förslag till generaliserbarhet ges i (1), med deras egna exempel från engelskan; jfr Cooper och Ross (1975: 71 f.).

- (1) Det senare elementet⁵ i ett tvåelementsuttryck (jfr "freezes") har
  - a) fler stavelser: *bread and butter*; *Tom, Dick and Harry*
  - b) längre "resonant" kärna (vanl. längre vokal): *trick or treat*
  - c) fler initiala konsonanter: *fair and square*; *make or break*; *helter-skelter*
  - d) ett mer obstruent initialt segment (om båda elementen har enkla initiala konsonanter): *wear and tear*; *walkie-talkie*; *super-duper*

3) Bruket vacklar mellan "binomiala" och "binominala" uttryck; vi använder här det traditionella "binomiala uttryck".

4) Denna princip gjordes senare mer känd i Lakoff och Johnson (1980) som en *Me First Orientation*.

5) Vi använder genomgående begreppet "element", även om dessa element ofta är ord; ibland kan dock ett element vara t.ex. en del av ett ord eller ett nonsensord.

- e) en stavelsebärande kärna med en lägre F2⁶ (dvs. [i > ɪ > ε > æ > a > ɔ > o > u]): *ifs, ands or buts; this and that; tic tac toe*
- f) färre finala konsonanter: *betwixt and between*
- g) ett mindre obstruent finalt segment (om båda elementen har enkla finala konsonanter): *kith and kin; push and pull; rock and roll*⁷.

Cooper och Ross föreslår också som hypotes att dessa principer har olika styrka och att om de står i konflikt med varandra är det ordningsföljden ovan som gäller så att (a) är starkare än (b), som är starkare än (c) etc.

Omvänt – och sammanfattningsvis – betyder faktorerna i (1) att de element som kommer först i en ”freeze”, ett fruset uttryck, prototypiskt har få och korta stavelser med främre vokaler och de inleds utan initial konsonant eller med en enkel eller icke-obstruent konsonant, men de kan ha fler och mer obstruenta konsonantkombinationer finalt.

Cooper och Ross tar sig därefter an de binomiala uttryckens semantik och föreslår att det även finns en tendens för de ”världsordningar” som anges i (2). Dessa utgör grunden för deras allmänna jag först-princip.⁸

(2) Maskulinum > Femininum: *husband and wife; king and queen*

Vuxen > Barn: *father and son*

Animat > Inanimat: *people and things*

Proximal > Distal: *here and there; this and that*

Upp > Ner: *up and down; rise and fall; arms and legs; head to toe*

Vertikal > Horisontal: *top right corner; latitude and longitude*

Agens > Icke-agens: *people and things*

6) Det som skiljer olika vokalers ljudkvalitet från varandra är samspelet mellan den första och den andra (och ibland den tredje) formanten som tydligast ses som intensitet på ett spektrogram. I synnerhet är det den andra formanten (F2) som varierar mest och denna variation korrelerar med vår upplevelse av vokalljud som olika. I praktiken kan man säga att slutna vokaler har en högre F2 än öppnare vokaler och att främre vokaler har en högre F2 än sina respektive bakre vokaler. Skalan i (1e) säger att [i] har högst F2, medan [u] har den lägsta F2:n av dessa.

7) Här gäller engelskans fonologi, inte antalet bokstäver; sålunda är de finala elementen i *kith* [θ], *push* [ʃ], *pull*, *rock* och *roll* enkla.

8) Tecknet ”>” betyder i det här sammanhanget ”nämns före” i binomiala uttryck. De som nämns i (2) är de viktigaste; Cooper och Ross nämner också att människor kommer före djur, som kommer före saker, och att de som kan räknas (‘countable’) och de som är singulara har en tendens att nämnas först.

Cooper och Ross diskuterar också de psykologiska orsakerna till att det finns en samstämmighet mellan (1) och (2) och föreslår att de element som nämns först i en "freeze" är lättare att processa (jfr informationsstrukturellt kända element) än dem som kommer senare i en utsaga (nya, oväntade element). Vi kan kanske gå ett steg vidare och säga att de som är lättare att processa också är de kulturellt mer tillgängliga, dvs. mer centrala, i en språkgemenskap.

Om vi utgår ifrån att språkliga uttryck inte är arbiträra (se diskussionen ovan), och om Cooper och Ross har rätt i sin uppfattning om hur vår "världsordning" avspeglas i binomiala uttryck, är det inte långsökt att se ett samband mellan de fonetiska realiseringar som ges i (1) och den prototypiska jag först-principen som kommer till uttryck i (2). Det här i sin tur kan bädda för att se fonem som konstruktioner: det sätt på vilket binomialer uttrycks fonetiskt har en ideologisk motsvarighet i binomialers semantik; det är m.a.o. kanske inte heller en tillfällighet att *this* i *this and that* är både mer proximalt och har en betonad stavelse med en högre F2 än *that*.

2.2 Tillämpning på svenska

Cooper och Ross-studien har fått mycket kritik, speciellt för att den är svår att tillämpa på andra språk än engelska. En annan aspekt som förblir oklar är vilka typer av stående uttryck som bör räknas till det som Cooper och Ross kallar "freezes". De exempel som ges i (1) och (2) ovan är a) nakna nominaler radade efter varandra (*super-duper*), b) substantiv som förbinds med samordnande konjunktioner, dvs. med *och* eller *eller* (*bread and butter*, *trick or treat*), c) substantiv som förbinds med preposition (*head to toe*), d) nominalfraser med attribut (*top right corner*), e) ordkombinationer med fler än två ord (*Tom, Dick and Harry*). Dessutom är det naturligtvis inte alls klart vad som verkligen kan definieras som fasta uttryck.

Huvudmålet med denna studie är inte att kritiskt utvärdera Cooper och Ross-studien, men för vårt syfte är det viktigt att se om deras resultat alls kan tillämpas på svenska och på det svenska onomastikonet. Vi tar därför fasta på prototypiska svenska binomiala uttryck, där de två delarna i princip kunde förekomma

i omvänd ordning, men där deras ordningsföljd har vunnit hävd.

Översikterna i (3) respektive (4) ger svenska exempel på de faktorer Cooper och Ross diskuterar.

(3) Det senare elementet i ett tvåelementsuttryck har

- a) fler stavelser: (*Därtill är jag*) *nödd och tvungen; (långt från) ära och redlighet; räfst och rättarting; rim och reson; möss och människor*
- b) längre "resonant" kärna (vanl. längre vokal): (*gå genom*) *märg och ben*
- c) fler initiala konsonanter: *bomber och granater*
- d) ett mer obstruent initialt segment (om båda elementen har enkla initiala konsonanter): *förr eller senare*
- e) en stavelsebärande kärna med en lägre F2: *ris och ros*
- f) färre finala konsonanter: (*gå genom*) *märg och ben*
- g) ett mindre obstruent finalt segment (om båda elementen har enkla finala konsonanter): (*utrota ngt med*) *rot och stam*

(4) Semantiskt

Maskulinum > Femininum: *man och hustru*

Vuxen > Barn: *far och son*

Animat > Inanimat: *hull och hår*

Proximal > Distal: *här och där*

Upp > Ner: *upp och ner; händer och fötter; (romarrikets) uppgång och fall*

Vertikal > Horisontal: *höjd och bredd*

Agens > Icke-agens: *djur och natur*

Man kan hitta motexempel på de flesta av dessa punkter, exempelvis (till 3a): *ordning och reda, pompa och ståt, blommor och bin, gator och torg*. Men även om det finns motexempel verkar det finnas en viss tendens att binomiala uttryck i svenskan också bildas enligt de fonetiska och semantiska mönster som Cooper och Ross föreslår.

Men hur utbrett är det här i svenskan? I den här studien tar vi avstamp i det som kan gälla för binomiala uttryck och applicerar detta slag av analys på andra uttryck i språket; något som även Cooper och Ross gör i sin artikel. I vårt fall fokuserar vi företagsnamn och försöker hitta generaliseringar för att en före-

tagare ger sitt företag ett namn som består av delar i en viss ordningsföljd. Vi frågar oss om formen på dessa namn är en ren tillfällighet.

3 Metod

Om det existerar en ”världsordning” i den mening som Cooper och Ross använder uttrycket, kan man tänka sig att en företagare omedvetet väljer ett binomialt namn som följer denna ”världsordning” – för att företaget via namnet ska kännas tryggt för kunderna; alternativt kan man tänka sig att det är viktigt för ett företag att bryta mot den vanliga samhällsordningen för att skapa uppmärksamhet.⁹ I slutändan kanske det sätt på vilket ett företag kombinerar två ord i sitt företagsnamn säger något om den bakomliggande, undermedvetna ideologi företaget följer.¹⁰

Vi analyserar ett urval företagsnamn och delar företagsnamnen i två grupper, de som följer Cooper och Ross ”världsordning” och de som inte gör det. Kapitel 4 presenterar de kvantitativa resultaten av den fonetiska analysen, medan de semantiska faktorerna (jfr exempel (4)) tas upp till diskussion i kapitel 5.

I vår undersökning fokuserar vi på den grafematiska uppbyggnaden av företagsnamn som består av två element som sammanbinds med den samordnande konjunktionen *och*.¹¹ Även om våra data har skriftlig form, har vi fokuserat uttalet och här utgått från ett standardspråkigt uttal. Metodiskt tar vi avstamp i de punkter som anges i (3) för att ett uttryck ska följa Cooper & Ross ”världsordning”. Dessa operationaliseras på det sätt som anges i (5a–g):

(5a) Det senare elementet i ett tvåelementsuttryck har fler stavelser.

Eftersom vårt material endast finns tillgängligt i skrift, utgår vi från att vokaler och diftonger är de stavelsebildande

---

9) Marknadsekonomiskt kanske man också kan tänka sig att företag strävar efter att vara både lönsamma (jfr ”jag först”) och ha fokus på betjäningen av kunder (jfr ”duets betydelse”).

10) Om finlandssvenskars undermedvetna språkliga attityder generellt, se Mattfolk (2011).

11) Utöver sammanbindningar med *och* finns ett flertal sammanbindningar med & i våra data; dessa har dock inte tagits med i denna pilotundersökning.

elementen: *rim* i *rim och reson* har en stavelse, *reson* har två stavelser.

- (5b) Det senare elementet i ett tvåelementsuttryck har längre ”resonant” kärna.

Detta operationaliseras så att ett element med längre vokal i sin betonade stavelse noteras höra till dem som har en lång resonant kärna. Utgångspunkten är standardsvenskans stavelseform VCC (kort vokal + lång konsonant) vs VVC (lång vokal + kort konsonant). VV(C) har en längre resonant kärna än VCC: *märg* ((C)VCC) har en kortare resonant kärna än *ben* ((C)VVC) i *märg och ben*. Eftersom företagsnamn snarare är nybildningar än fasta uttryck och eftersom delarna i binomiala¹² uttryck kan vara sammansatta ord med flera resonanta kärnor, beaktar vi i den här delen av analysen av företagsnamn endast sådana uttryck som består av kombinationer av enstaviga element.

- (5c) Det senare elementet i ett tvåelementsuttryck har fler initiala konsonanter.

I uttrycket *bomber och granater* har *granater* två initiala konsonanter, medan *bomber* har en. Vi har utgått ifrån det vi bedömer som typiskt uttal i det område där företaget finns. Här beaktar vi även element som inleds med vokal (= noll konsonanter). *Sje-* och *tje-*ljuden räknas vardera som en konsonant.

- (5d) Det senare elementet i ett tvåelementsuttryck har ett mer obstruent initialt segment.

Detta gäller om båda elementen har enkla initiala konsonanter. Enligt Riad (1997: 30) kan man ställa upp följande sonoritetshierarki för (sverige)svenska:

vokaler är högst på sonoritetshierarkin, därefter följer

h, ç, g, r, l, j

ŋ, n, m, v

f, b, d, g, p, t, k

s

¹² Det kan tyckas utmanande att kalla företagsnamn med två element som sammanbundits med *och* för ”binomiala”, eftersom binomiala uttryck är fasta, stående fraser. Företagsnamn är dock registrerade och på det sättet fastslagna och fungerar därmed i praktiken som fasta fraser.

i *järn*) räknas som ett ljud. Här har samma metod använts som för att avgöra obstruensen/sonoriteten i (5d). Det finala elementet ska således enligt Cooper och Ross ha ett mer sonorant finalt element: *-m* är mer sonorant än *-t* i *rot och stam*.

4 Undersökningen

För att se om den metod som beskrivs i avsnitt 3 överhuvudtaget kan användas som verktyg i onomastisk forskning, presenterar vi nedan en pilotundersökning av företagsnamnen i Närpes och i Hudiksvall.

Materialet består av 55 företagsnamn som har Närpes (N = 17) eller Hudiksvall (N = 38) som hemort, enligt de register som finns tillgängliga på nätet. Vi koncentrerar analysen till namn med formen "X och Y" (t.ex. *Natur och hälsa*), alternativt ett namn där ett namnelement "X och Y" ingår (t.ex. *Birgittas lunch och fest-service*); i det senare fallet bortser vi från attribut, i det här fallet *Birgittas*. För att avgränsa sökningen till denna typ av namn har vi plockat fram företagsnamn i Närpes via Patent- och registerstyrelsens sidor (www.prh.fi) medan Hudiksvallsföretagen har tagits fram via Hudiksvalls näringslivs webbplats (www.hna.se). Vi har inte analyserat eventuella namn på främmande språk. Vi återger namnen i den form de ges i registren, även om många troligen skrivs på annat sätt av företagen själva. De flesta namn ges därför här med initiala versaler på alla element i namnen. Det torde bero på det program som namnen har registrerats i, inte på att företagarna i Hudiksvall och Närpes överlag vill skriva alla ord med stor begynnelsebokstav.

Närpes och Hudiksvall ligger bägge vid kusten, på varsin sida av Bottenviken och bägge ligger på ett liknande avstånd till sina respektive länders huvudstäder. Hudiksvall är befolkningsmässigt större med 37 000 invånare av vilka 15 500 bor i tätorten (www.hudiksvall.se). Denna har en högre grad av traditionell stadsstruktur än Närpes. Närpes är en landsbygdsstad med gamla anor som (kyrk)socken. I Närpes bor ca 9 300 invånare, och 84 procent av dem talar svenska som modersmål. Kommunen är 2015 den enda kommunen i Finland förutom de åländska som är enspråkigt svensk.

I tabell 1 ser vi de företagsnamn som finns listade i handelsregistret vid Patent- och registerstyrelsen med Närpes som hemort och som fyller de kriterier som vi ställde vid sökningen. För denna pilotstudie har vi krasst utelämnat oklara fall; t.ex. *Närpes Ljud och Ljus Service*. För Hudiksvalls del (se tabell 2) påträffar vi *Åsas Firma - Grafisk Formgivning och Illustration, Anders Edh Vvs och Kyla* samt *Montage Installation och Konsult i Hudiksvall*. Dessa har inte analyserats p.g.a. att vi anser att en analys av dem hade krävt spekulativa tolkningar från vår sida; t.ex. namnet *Närpes Ljud och Ljus Service* kan man fråga sig om det binomiala uttrycket är *Ljud och Ljus*, eller om det ska tolkas som 'Ljud- och ljus-service'. Också *Hudiksvalls Plåt, Gasol och Kilremmar* har utlämnats eftersom det till strukturen avviker från de andra namnen. Vi har dock tagit med de samordnade namnen i *Peggy och Lenas kök, Gun och Gunillas Hårservice* (i Närpes) och *Bror och Lottas Guld* (i Hudiksvall). Det är visserligen teoretiskt möjligt att se att de två sammanfogade elementen är t.ex. "Gun" och "Gunillas Hårservice", men vi anser det som mycket troligt att företaget främst heter "Gun och Gunillas (Hårservice)", dvs. med *Hårservice* snarast som apposition.

Vi har analyserat varje namn för sig i relation till Cooper & Ross förslag och bedömt om namnet följer de kriterier som de ställt upp. En etta (1) i tabellen betyder att uttrycket följer kriterierna och en nolla (0) att det inte gör det. Tomma celler i tabellen betyder att parametern inte är tillämplig på det uttrycket. För att kunna jämföra uttrycken sinsemellan har vi räknat ut medeltal för vart och ett av företagsnamnen och även för hur tillämpliga de sju parametrarna (5a–g) är på företagsnamn.

Som framgår av tabell 1 är det två av Närpesföretagen som inte alls följer de kriterier som Cooper & Ross har ställt upp, nämligen *(PEO-Reklam) export och import* och *Peggy och Lenas (kök)*. Däremot fyller *(Nordbergs) byggnads och grönsaker* alla de parametrar som är tillämpliga och har därför det högsta medeltalet. *(Kicki's) Barn och Ungdomskläder* är ett annat exempel som i rätt hög grad följer Cooper & Ross kriterier.

Tabell 1 visar också att de två kriterier som är viktigast för uttrycken i binomiala företagsnamn i Närpes är dels ett som är avgörande för rytmen i namnet, dvs. att det senare elementet i ett tvåelementsuttryck har fler stavelser än det första elementet (5a),

dels ett som har betydelse för klangen i namnet, att det senare elementet har en stavelsebärande kärna med en lägre F2 (5e).

Tabell 1 Företag som innehåller binomiala uttryck med konjunktionen *och* i Närpes. Definitionerna av kolumnrubrikerna ges i texten. I tabellerna betyder "1" 'ja, finns', medan "0" betyder 'nej, finns inte'. En tom cell betyder att parametern inte är tillämpbar på det exemplet.

Närpesföretag	5a	5b	5c	5d	5e	5f	5g	Sammanlagt ¹	Totalt
(Birgittas) lunch och festservice	1		0	1	0	0	0	2/6	0,3
Natur och hälsa	0		0	0	0	1		1/5	0,2
Bar och Verkstad (Ståhl & Söner)	1		0	0	0	0	0	1/6	0,2
Brittas och Claras (Städtjänst)	0		0		1	0	0	1/5	0,2
(Bäckviks) Växthus och Fiske	0		0	1	0	1		2/5	0,4
(D&C) renovering ² och design	0		0	1	1	0	0	2/6	0,3
(Eva's) Städ- och Hemservice	1		0		0	1	0	2/5	0,4
Gun och Gunillas (Hårservice)	1		0	0	0	0	0	1/6	0,2
(Hasses) bil- och maskinservice	1		0	0	1	0	0	2/6	0,3
(Holmströms) Blommor och Grönsaker	1		0		0	0	0	1/5	0,2
(Johans) När- och Fastighetsservice	1		0	1	1	0	0	3/6	0,5
(Johnnys) Kyl- och Hushållsmaskinservice	1		0	0	1	0	0	2/6	0,3
(Katarinas) Massage och Fotvård	0		0	1	1	0		2/5	0,4
(Kicki's) Barn och Ungdomskläder	1		0		1	1		3/4	0,75
(Nordbergs) byggnads och grönsaker	1		1		1	1		4/4	1
(PEO-Reklam) export och import	0		0		0	0		0/4	0
Peggy och Lenas (kök)	0		0	0	0	0		0/5	0
Sammanlagt	10/17	0	1/17	5/11	8/17	5/17	0/10		
Medeltal	0,6		0,1	0,45	0,5	0,3	0		0,33

¹ Sammanfattningen ger antalet observerade 1:or genom möjliga 1:or.

² Uttalet av *-ng* varierar, speciellt i Österbotten mellan ett "hårt" uttal av [n] + [g] och ett [ŋ]. Här har vi dock utgått från standarduttalet, dvs. så att *renovering* typiskt uttalas med finalt [ŋ].

Det som spelade minst roll var att det senare elementet har fler initiala konsonanter (5c) och ett mindre obstruent finalt segment (5g). I vilken mån man i Närpes hade följt 5b, att det senare elementet har längre ”resonant” kärna, kan inte besvaras med hjälp av vårt material, eftersom inget av namnen bestod av ett uttryck med två enstaviga element.

I tabell 2 presenteras de företagsnamn som innehåller binomiala uttryck med konjunktionen *och* som motsvarande sökning gav för Hudiksvalls del. Sökningen gjordes som tidigare nämnts via Hudiksvalls näringslivs webbplats.

Tabell 2 Företag som innehåller binomiala uttryck med konjunktionen *och* i Hudiksvall. Definitionerna av kolumnrubrikerna ges i texten. I tabellerna betyder ”1” ’ja, finns’, medan ”0” betyder ’nej, finns inte’. En tom cell betyder att parametern inte är tillämpbar på det exemplet.

Hudiksvallföretag	5a	5b	5c	5d	5e	5f	5g	Totalt	Medeltal
(Nilssons) El och Förvaltning	1		1		1	0	0	3/5	0,6
(J. Wiklunds) Gräv och Last	0	0	0		1	0		1/5	0,2
Nicke och Sebbes	0		0	1	1	0		2/5	0,4
(P. Bergman) Järn och Rör	0	0	0	0	1	1	1	3/7	0,4
(Min) Kropp och Sjal	0	1	0		0	1	1	3/6	0,5
(Sigvards) Gräv och Innovation	1		0		1	0	0	2/5	0,4
(Hudiksvalls) Rid- och Ponnyklubb	1		0	1	1	0	0	3/6	0,5
Multisport och Friskvård (i Hälsingland)	0		1		0	0		1/4	0,25
(Firma Perssons) Gräv- och Lastmaskiner	1		0		1	0	1	3/5	0,6
(Glada Ärtan) Grönsaker och Trädgård	0		0		0	0		0/4	0
(Walléns) Ur och Guld	0	0	1		0	0		1/5	0,2
(Hörnfeldts) Varv och Snickeri	1		1		0	1		3/4	0,75
(Jesper Swedéns) El och Fastighetsförvaltning	1		1		1	0	0	3/5	0,6
(Ja) Hem och Service	1		0	1	1	0	0	3/6	0,5
(Hållan) Bygg och Fritid	1		1		0	1	0	3/5	0,6
(Johanssons) Bygg och Rökeri	1		0	0	0	1		2/5	0,4

(forts.)

Tabell 2 (forts.)

Hudiksvallföretag	5a	5b	5c	5d	5e	5f	5g	Totalt	Medeltal
(Berglunds) Båt och Motor	1		0	0	1	0	1	3/6	0,5
Sol och Form	0	0	0	0	0	0		0/6	0
Lås och Larmteknik (i Hälsingland)	1		0	0	0	0	1	2/6	0,3
Bror och Lottas (Guld)	0		0		0	0	0	0/5	0
(Blå Kråkan) Ting och Tankar	1		0	0	1	0	1	3/6	0,5
(Natander) Import och Produktion	1		1		1	1		4/4	1
(Sören) Kraft och Montage	1		0		0	1		2/4	0,5
(Hudiktandläkarna) Ström och Jonsson	1		0		1	0	0	2/5	0,4
Svets och Service (Hudiksvall)	1		0		1	1		3/4	0,75
(PH) Installation och Service	0		1		0	0	0	1/5	0,2
(Wigfors) Scen och Miljöljus	1		0	0	1	0	0	2/6	0,3
(Per-Erik Nilsson) Ved och Entreprenad	1		0		1	0	0	2/5	0,4
Termin och Avista	1		0		1	1		3/4	0,75
(P-O Hallbergs) Däck och Service	1		0	1	1	1	0	4/6	0,7
Datakonsult och Fastighetsförvaltning	1		0	0	0	1		2/5	0,4
(Mellansvenska) Petroleum och Energi	0		0		0	1		1/4	0,25
(BW) Svets och Rivteknik (i Hudiksvall)	1		0		0	1		2/4	0,5
(Kjelles) Blom- och Fritidsmarknad (i Hudiksvall)	1		0		0	0	0	1/5	0,2
(Lute) Väg- och Datateknik	1		0	1	1	0	0	3/6	0,5
(Håstaanders) Bil och Motor	1		0	0	1	0	0	2/6	0,3
(Skanska) Asfalt och Betong	0		1		1	1		3/4	0,75
(Ström & Söner) Svets och Montage	1		0		1	1		3/4	0,75
Sammanlagt	26/38	1/5	9/38	5/14	22/38	15/38	6/21		
Medeltal	0,7	0,2	0,2	0,4	0,6	0,4	0,3		0,443

Här kan vi plocka ut (*Natander*) *Import och Produktion*, *Termin och Avista*, (*Ström & Söner*) *Svets och Montage* och (*Skanska*) *Asfalt och Betong* som exempel på namn som passar väl in i Cooper och Ross världsordning. Sämre passar (*Glada Ärtan*) *Grönsaker och Trädgård*, *Sol och Form* och *Bror och Lottas (Guld)*.

Liksom i Närpes är de enstaviga binomialerna (5b) i Hudiksvall så få att det är svårt att bilda sig någon uppfattning om dem. Av de fem som finns i materialet är det endast ett, (*Min*) *Kropp och Själ*, som följer Cooper & Ross modell, dvs. att det senare elementet har längre resonant kärna. Även Hudiksvallsnamnen följer den amerikanska världsordningen främst i relation till att det senare elementet har fler stavelser än det första elementet (5a) och att det senare elementet har en stavelsebärande kärna med en lägre F2 (5e).

Vår analys av företagsnamnen enligt de kriterier som ges i avsnitt 3 visar att man i svenskan visserligen i relation till några parametrar ser ett mönster som liknar Cooper och Ross världsordning, men att minst lika många namn inte följer deras världsordning. På basis av tidigare studier av fasta uttryck i finskan, svenskan och danskan är det här resultatet inte oväntat. Men det som är intressant är att namn – i detta fall företagsnamn – ser ut att följa samma bildningsmönster som andra fasta uttryck i språket. Metodologiskt och med tanke på vår tidigare diskussion om namns relation till språket i övrigt är detta en aspekt som klart bör undersökas mer i detalj i framtida studier.

5 De semantiska faktorerna

Vårt försök att tillämpa Cooper och Ross semantiska faktorer (se (4)) på binomiala företagsnamn gav tyvärr inte mycket. Visserligen kan vi (med god fantasi) hitta ordningsföljder som följer Cooper och Ross regler; jfr (6), och det finns en rad namn av formen "X & son", "X & söner" (som inte tagits med i denna undersökning; jfr Vuxen > Barn), men dessa är enstaka fall och känns långsökta.

(6) Maskulinum > Femininum: *Bror och Lottas Guld*
Upp > Ner: *Katarinas Massage och Fotvård*

Det är helt klart andra semantiska och funktionella faktorer som

styr valet av vilket ord som kommer först i ett binomialt företagsnamn. Om t.ex. den huvudsakliga sysslan för ett företag är bilar vill företagare kanske hellre ha namnet *Bil och Motor* än *Motor och Bil*. Om en grävmaskin är viktigare att föra fram än lastbilen, så tar man hellre namnet *Gräv och Last* än *Last och Gräv*. Enligt Cooper och Ross världsordning borde väl också Ross ha kommit före Cooper om antalet stavelser var det avgörande; men antagligen är Cooper mer ansvarig för artikeln¹⁵ eller så har de helt enkelt gett sina namn i alfabetisk ordning. I sin probabilistiska analys av engelska binomialer visar även Benor och Levy (2006) att det finns en rad metriska och frekvensbaserade faktorer som kör över de fonetiska och semantiska och att det generellt finns en mycket stor variation i ordningsföljden av element i binomialer.

En parameter som ser ut att vara prominent i företagsnamn och som inte har särskilt stor betydelse i Cooper och Ross världsordning ges i (7).

(7) Konkret > Abstrakt
Sak > Process

Det är i det här skedet oklart om det här är fråga om en eller två faktorer, men (7) kan speciellt illustreras med följande exempel från Hudiksvall: *Svets och Montage*, *Svets och Rivteknik*, *Petroleum och Energi*, *Däck och Service*, *Ved och Entreprenad*, *Svets och Service*, *Ting och Tankar*, *Bygg och Rökeri*, *Bygg och Fritid*, *Hem och Service*, *Gräv och Innovation*. Det finns visserligen företaget *Rid- och Ponnyklubb* som går emot denna tendens, men det är slående hur många företagsnamn som är bildade på det här sättet. I Närpes finns det också några på *-service*: *Lunch och festservice*, *Städ- och Hemservice*, men inte alls lika många.

Kanske de här exemplen visar att det trots allt finns en skillnad i det binomiala företagsnamnskicket i Närpes och i Hudiksvall. Och kanske det här i förlängningen kan ses som en skillnad mellan sverigesvenska och finlandssvenska. Det här tål att funderas vidare på.

Vi kan också notera en annan skillnad på ett mera generellt plan mellan företagsnamnen i Hudiksvall och de i Närpes: medeltalet för i vilken grad Hudiksvall följer Cooper och Ross världs-

---

15) Jfr företagsnamnet *Ström och Jonsson* i Hudiksvall.

ordning är högre (0,44) än det medeltal vi får från Närpes (0,33). Materialet är litet och skillnaderna är inte stora, men siffrorna ger en liten fingervisning om att Hudiksvallsföretagen kanske ligger lite närmare den amerikanska världsordningen än vad Närpesföretagen gör.

6 Implikationer

I den här studien har vi försökt tillämpa jag först-principen på binomiala företagsnamn i två mindre städer på båda sidorna av Bottniska viken. Metodologiskt är det här en pilotundersökning för att se om detta är ett fungerande verktyg inom onomastisk forskning.

Målet med studien är inte att se om Cooper och Ross har rätt eller fel, utan snarast att se om deras verktyg kan användas. Det intressanta är m.a.o. inte vad vi hittar i ett språksamhälle utan hur ett språksamhälles namn skiljer sig från ett annat om vi använder Cooper–Ross-verktyget.

Det första vi kan konstatera är att det finns orsaker att använda ett uttryck som ”binomiala namn”. Namn är per definition ”fasta” och etablerade så snart de registrerats. Och det finns ingen orsak till att inte ta en sådan kategori till hjälp i onomastisk forskning.

Eftersom det faktiskt ser ut att finnas en skillnad, om än marginell, i hur företagsnamn fonologiskt bildas i Hudiksvall och i Närpes, har vi också fått fog för att tala om fonem (och grafem) som konstruktioner. Det är i det här skedet inte möjligt att ge explicita låddiagram för t.ex. [i] eller för /i/, men vi har indirekt fått stöd för att ett fonem mycket väl kan uppfattas som en konstruktion – med sin egen konstellation av form, betydelse och funktion. Teoretiskt är det här en ytterligare dimension av vad konstruktioner som resurser egentligen är och hur de är uppbyggda. I ett litet avseende fortsätter vi det gränsöverskridande arbete som Martola (2007) påbörjade genom att introducera vertikala sidledsarv i sin konstruktionsgrammatiska analys av *åt*.

För namnforskare är det viktigt att ständigt hålla det symboliska värdet i olika ordningsföljder av vokaler och konsonanter i tankarna. Specifikt för namnvårdaren kan Cooper och Ross

principer dessutom vara bra att hålla i minnet för att ha något att hänvisa till i frågor som rör flerledade namn på myndigheter.

Slutligen kan vi notera att det lönar sig att vara uppmärksam på hur företagsnamnen på ett nytt bosättningsområde ser ut för den som flyttar från en ort till en annan. Om man t.ex. flyttar från Korsholm till Esbo flyttar man kanske från en ideologi till en annan – utan att man själv inser att något händer med ens sätt att tänka.

REFERENSER

- Benor, Sarah Bunin & Roger Levy (2006): The chicken or the egg? A probabilistic analysis of English binomials. I: *Language* 82:2 s. 233–278.
- Bolinger, Dwight (1977): *Meaning and form*. London: Longman.
- Bönnemark, Margit (2003): Danska och svenska binomiala uttryck – en jämförelse. I: *Nordiske Studier i Leksikografi* 6 s. 59–74. URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/nsil/issue/archive>
- Cooper, William E. & John Robert Ross (1975): World order. I: *Funktionalism* s. 63–111. Chicago: Chicago Linguistic Society.
- Haiman, John (1980): The iconicity of grammar: Isomorphism and motivation. I: *Language* 56:3 s. 515–540.
- Haiman, John (1983): Iconic and economic motivation. I: *Language* 59:4 s. 781–819.
- Höder, Steffen (2014): Phonological elements and Diasystematic Construction Grammar. *Constructions and Frames* 6:2 s. 202–231.
- Kalliokoski, Jyrki (1986): Rinnastusfraasin jäsenten järjestyksestä. I: *Kieli* 1 s. 73–102.
- Lakoff, Georg & Mark Johnson (1980): *Metaphors we live by*. Chicago: University of Chicago Press.
- Martola, Nina (2007): *Konstruktioner och valens: Verbfraser med åt i ett jämförande perspektiv*. Nordica Helsingiensia 9. URN: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-4427-4>
- Mattfolk, Leila (2011): *Finlandssvenska åsikter om och attityder till modern språkpåverkan*. Nordica Helsingiensia 26. URN: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-7370-0>
- Morris, Charles W. (1938): Foundations of the theory of signs. I: O. Neurath, R. Carnap & C.W. Morris (red.): *International Encyclopedia of Unified Science* s. 77–137. Chicago: University of Chicago Press.

- Nicolaisen, W.F.H. (1997): Names and words – yet again. I: Marianne Blomqvist (red.): *Ord och några visor tillägnade Kurt Zilliacus 21.7.1997* s. 199–203. Helsingfors universitet: Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur.
- Reuter, Mikael (1971): Vokalerna i finlandssvenskan: En instrumentell analys och ett försök till systematisering enligt särdrag. I: *Studier i nordisk filologi* 58 s. 240–249.
- Riad, Thomas (1997): *Svenskt fonologikompendium*. Manuskript. Stockholms universitet. Tillgängligt via: http://www.su.se/polopoly_fs/1.85723.1334922502!/menu/standard/file/Svenskt_Fonologikompendium.pdf
- de Saussure, Ferdinand (1916): *Cours de linguistique générale*. C. Bally, A. Sechehaye & A. Riedlinger (red.). Lausanne & Paris: Payot.
- Östman, Jan-Ola (1981): *You know: a discourse functional approach*. Amsterdam: Benjamins.
- Östman, Jan-Ola (1989): Testing iconicity: Sentence structure and politeness. I: *Belgian Journal of Linguistics* 4 s. 145–163.
- Östman, Jan-Ola (2014): Språksociologi och konstruktionsdiskurs. I: Karin Helgesson, Hans Landqvist, Benjamin Lyngfelt, Jenny Nilsson & Catrin Norrby (red.): *Fint språk/Good language. Festskrift till Lars-Gunnar Andersson*. Meijerbergs arkiv för svensk ordforskning, vol. 41 s. 205–216. Göteborg: Meijerbergs institut vid Göteborgs universitet.